QAZAQ JOURNAL OF YOUNG SCIENTIST

2026, Vol.4, No. 7 (July)

https://qazaqjournal.kz/

ӘОЖ:165.74

ПОСТГУМАНИЗМ:ФИЛОСОФИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ

Алимухамедова Дилафруз Собиткизи
2 курс магистрант, «Философия» білім беру бағдарламасы, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан,

Ғылыми жетекші: т.ғ.к., доцент Иембекова Майра Ораққызы

Бұл мақалада постгуманизм қазіргі заманғы философиялық мәселе ретінде кешенді түрде қарастырылады. Зерттеу барысында постгуманизмнің пайда болу алғышарттары, оның гуманизм дәстүрімен сабақтастығы мен айырмашылықтары, сондай-ақ адам табиғатына қатысты жаңа көзқарастары талданады. Мақалада технологиялық прогресс, жасанды интеллект, биоинженерия және цифрландыру үдерістерінің адам болмысына әсері жан-жақты сипатталып, «адам» ұғымының өзгеру динамикасы философиялық тұрғыдан пайымдалады. Сонымен қатар, постгуманизмнің этикалық, әлеуметтік және мәдени салдарына назар аударылып, оның қазіргі қоғамдағы рөлі мен болашақтағы маңызы айқындалады. Қазақстан және жаһандық контекст аясында бұл бағыттың қабылдану ерекшеліктері де қарастырылады.

Кілт сөздер: *постгуманизм, философия, адам табиғаты, технология, трансгуманизм, жасанды интеллект, этика, цифрландыру.*

Кіріспе Постгуманизм қазіргі философиядағы ең күрделі әрі көпқырлы бағыттардың бірі ретінде адам ұғымын қайта қарастыруға бағытталған теориялық парадигма болып табылады. Дәстүрлі гуманизм адамды әлемнің орталығы, ақыл-ой мен моральдық құндылықтардың негізгі тасымалдаушысы ретінде қарастырса, постгуманизм бұл антропоцентристік көзқарасты сынға алып, адамды табиғат, технология және басқа да агенттермен біртұтас жүйе ретінде түсіндіреді. Бұл бағыт XX ғасырдың екінші жартысында кибернетика, ақпараттық технологиялар және биоинженерияның дамуына байланысты

қалыптасты, нәтижесінде «адам деген не?» деген сұрақ жаңа деңгейде қойыла бастады [1, p.27]. Американдық зерттеуші Н. Кэтрин Хейлес өз еңбегінде адам мен технология арасындағы шекараның жойылып, «ақпараттық дене» ұғымының пайда болғанын көрсетеді, яғни адам енді тек биологиялық организм емес, сонымен қатар ақпараттық жүйе ретінде қарастырылады. Сондай-ақ зерттеуші Франческа Феррандо постгуманизмді тек технологиялық құбылыс емес, кең мағынадағы философиялық, мәдени және этикалық трансформация ретінде сипаттайды. Бұл тұрғыдан алғанда, постгуманизм тек адам мүмкіндіктерін кеңейту мәселесін ғана емес, сонымен қатар адам мен «басқа» (жануарлар, жасанды интеллект, экожүйелер) арасындағы қатынасты қайта ойластыруды талап етеді [2, p.64].

Әдіснама

Зерттеуде постгуманизм философиялық мәселе ретінде қарастырылды, «адам» ұғымының гуманизм, трансгуманизм мен постгуманизм бойынша айырмашылықтары және Қазақстандағы постгуманизмнің көрінісі салыстырмалы әдіс, тарихи-философиялық әдістер арқылы қарастырылды. Бұл зерттеу постгуманизмнің әсерінен адамзат мәнін және құндылығын қайта қарастыру неліктен философиялық мәселе екенін анықтауға мүмкіндік береді.

Талқылау

Постгуманизмнің маңызды аспектілерінің бірі – оның технологиямен тығыз байланысы. Қазіргі заманда жасанды интеллект, генетикалық модификация, киборгтық технологиялар сияқты жаңалықтар адамның табиғи шекараларын кеңейтіп, оның болмысын түбегейлі өзгертуде. Бұл процесті кейбір зерттеушілер трансгуманизм ұғымымен байланыстырады, алайда постгуманизм одан кеңірек: ол тек адамның мүмкіндіктерін арттыруды емес, «адам» ұғымының өзін қайта анықтауды көздейді [3, p.112]. Зерттеуші Н.Бостром еңбектерінде адам эволюциясының келесі кезеңі ретінде технологиялық жетілдірулер қарастырылса, постгуманистік ойшылдар бұл процестің этикалық және онтологиялық салдарына көбірек назар аударады. Мысалы, жасанды интеллекттің дамуы адам мен машина арасындағы шекараны жойып, жауапкершілік, сана және еркіндік сияқты ұғымдарды қайта қарастыруға мәжбүр етеді. Сонымен қатар, постгуманизм экологиялық мәселелермен де тығыз байланысты: ол адамды табиғаттан жоғары қою идеясын сынап, барлық тіршілік формаларының өзара тәуелділігін алға тартады [4, p.89]. Осы тұрғыдан алғанда, постгуманизм тек технологиялық емес, сонымен қатар экологиялық және әлеуметтік философия ретінде де маңызды.

Постгуманизмді философиялық мәселе ретінде қарастырғанда, оның негізгі дилеммаларының бірі – адам болмысының шекараларын анықтау болып табылады. Егер адам технология арқылы өзгеріп, өзінің биологиялық табиғатынан алыстаса, онда оның «адамдығы» қалай анықталады деген сұрақ туындайды. Бұл мәселе әсіресе биоэтика саласында өзекті, өйткені генетикалық өзгерістер, клондау және нейротехнологиялар адамның табиғи күйіне

араласуды күшейтуде [5, p.143]. Сонымен қатар, постгуманизм әлеуметтік теңсіздік мәселесін де қозғайды: жаңа технологияларға қол жеткізу мүмкіндігі шектеулі болған жағдайда, қоғамда «жетілдірілген» және «қарапайым» адамдар арасында алшақтық пайда болуы мүмкін. Мұндай сценарийлер философиялық қана емес, саяси және экономикалық талдауды да қажет етеді. Осылайша, постгуманизм қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі ретінде адамзаттың болашағына қатысты терең сұрақтар қояды және философияның жаңа бағыттарын қалыптастырады.

Постгуманизмді Қазақстан және жалпы посткеңестік кеңістік контекстінде қарастырсақ, бұл бағыттың қабылдануы әлі де бастапқы кезеңде екенін байқауға болады. Қазақстанда философиялық зерттеулер көбінесе дәстүрлі гуманизм мен ұлттық мәдениет мәселелеріне бағытталған, ал постгуманизм сияқты жаңа теориялар академиялық ортада ғана талқыланады. Дегенмен, цифрландыру, жасанды интеллект және биотехнологиялардың дамуы бұл тақырыптың өзектілігін арттырып отыр. Білім беру жүйесінде және ғылыми зерттеулерде постгуманистік идеяларды енгізу қоғамның технологиялық өзгерістерге дайын болуына ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, Қазақстан жағдайында постгуманизмді ұлттық құндылықтармен үйлестіру мәселесі де маңызды, өйткені бұл бағыт адам мен табиғат, қоғам мен технология арасындағы жаңа қатынастарды қалыптастыруды талап етеді. Сонымен қатар, постгуманизмнің болашақтағы даму перспективаларын қарастырғанда, оның тек теориялық бағыт ретінде емес, нақты әлеуметтік тәжірибелер мен саясатқа әсер ететін күшке айналып келе жатқанын байқауға болады. Қазіргі таңда цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің жедел дамуы білім беру, медицина, еңбек нарығы сияқты салаларда түбегейлі өзгерістер әкелуде, ал бұл өз кезегінде адам мен технология арасындағы қатынасты жаңа деңгейге көтереді. Мысалы, нейроинтерфейстер мен биотехнологиялар адамның когнитивтік қабілеттерін арттыруға мүмкіндік берсе, бұл білім мен қабілет ұғымдарының дәстүрлі түсінігін өзгертеді [6, p.58]. Дегенменен, Е.В. Брызгалина өз еңбегінде жасанды интеллектің медицина саласында науқастардың денсаулықтарын тіктеуге қолдануда оның кері әсері болатынын атап өткен жөн деп айтады, оның айтуынша жасанды интеллектті науқастарыдың рұқсатымен қолдану керектігін және де оның кері әсері «жеке басты ақпараттардың» тарап кетуін алдын ала отырып қолдану қажеттігін көрсетеді. Ол жасанды интеллекті дұрыс қолдана білу маңызды екенін атап көрсетеді [10, стр. 96-97]. Г.Т. Утешева өз «Цифрлық дәуірдегі адам мәні: Философиялық пайым» еңбегінде, цифрлық техгологиялар моральдық мәнді қайта қарастыру керек екенін айтады, бұл зеттеушінің ойынша этиканың теориялық негіздерін дамыту адам мораль қағидасына неізделетінін айтады. Бұл дегеніміз цифрлық даму адамзаттың мораль қағидасын қайта қарастыруды талап етеді [11, б 281]. Юваль Ной Харари өз еңбектерінде болашақта «пайдасыз адамдар» феноменінің пайда болуы мүмкін екенін айтып,

технологиялық теңсіздіктің әлеуметтік салдарын көрсетеді, **Донна Харауэй** «киборг манифесінде» адам мен машина арасындағы шекараның жойылуы жаңа бірегейліктің қалыптасуына әкелетінін атап өтеді [7, p 27-33] . Бұл идеялар постгуманизмнің тек философиялық рефлексия ғана емес, сонымен қатар практикалық және саяси мәні бар бағыт екенін дәлелдейді. Қазақстан жағдайында бұл мәселелер әлі толық зерттелмегенімен, цифрландыру саясаты мен инновациялық даму бағдарламалары аясында олардың маңызы арта түсуде. Осылайша, постгуманизм адамзаттың болашағына қатысты стратегиялық ойлаудың маңызды құралына айналып, ғылым, технология және қоғам арасындағы байланысты жаңа тұрғыдан түсіндіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, постгуманизмді тек технологиялық прогрестің нәтижесі ретінде ғана емес, сонымен бірге адам болмысының шекараларын қайта қарастыратын философиялық бағыт ретінде түсіну маңызды рөл атқарады. Бұл тұрғыда адамның табиғаты, санасы және денесі тұрақты емес, өзгермелі құбылыс ретінде қарастырылатыны белгілі. Яғни, биологиялық адамнан «кеңейтілген адамға» өту үдерісі тек ғылыми жетістіктермен ғана емес, әлеуметтік және мәдени факторлармен де тығыз байланысты. Мұндай көзқарас қазіргі қоғамдағы цифрлық тәуелділік, жасанды интеллектпен өзара әрекет және виртуалды кеңістіктегі идентификация мәселелерін тереңірек талдауға мүмкіндік береді[8, p 300-350]. Ал осыған байланысты постгуманизм қазіргі философияда тек теориялық бағыт қана емес, сонымен бірге практикалық маңызы бар кешенді ұғым ретінде қалыптасып келеді. Ол білім беру жүйесіне, саясатқа және этикаға жаңа талаптар қоя отырып, адам мен технология арасындағы жауапкершілік шекарасын анықтауға ықпал етеді. Болашақта бұл бағыт адамзаттың даму траекториясын айқындауда маңызды рөл атқарып, «адам деген кім?» деген іргелі сұраққа жаңа жауаптар ұсынуы ықтимал. Сондықтан постгуманизмді философиялық мәселе ретінде зерттеу — тек ғылыми қызығушылық емес, одан бөлек жаһандық өзгерістерге бейімделудің қажетті шарты болып табылады.

Постгуманизмді тереңірек философиялық мәселе ретінде қарастырғанда, ол ең алдымен болмыс, сана және бірегейлік ұғымдарының классикалық түсініктерін қайта пайымдауға алып келеді. Дәстүрлі философияда адам санасы автономды, біртұтас және тұрақты құбылыс ретінде қарастырылса, постгуманистік көзқарас оны динамикалық, көпқабатты және сыртқы факторларға тәуелді жүйе ретінде сипаттайды. Бұл тұрғыда «мен» ұғымының өзі күмән тудырып [9, p 89-95], оның шекаралары нақты емес, керісінше технология, тіл және әлеуметтік орта арқылы үнемі қайта құрылып отыратын процесс ретінде түсіндіріледі. Сонымен қатар, постгуманизм еркіндік мәселесіне де жаңа қырынан қарайды: егер адамның шешім қабылдау қабілетіне алгоритмдер, деректер ағындары және цифрлық орта әсер етсе, онда еркін ерік қаншалықты дербес сақталады деген сұрақ туындайды. Бұл мәселе эпистемологиялық деңгейде де маңызды, өйткені білімнің қалыптасуы енді тек

адам тәжірибесіне ғана емес, сонымен қатар жасанды жүйелердің өңдеу нәтижелеріне де тәуелді бола бастады. Осылайша, постгуманизм философиялық рефлексияның шекарасын кеңейтіп, адамды тек субъект ретінде емес, күрделі желілік қатынастардың түйіні ретінде қарастыруға мүмкіндік береді, ал бұл өз кезегінде қазіргі заманғы философияның жаңа әдіснамалық негіздерін қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі кезеңде постгуманизмнің дамуын нақты деректер мен үрдістер де айқын дәлелдейді. Мысалы, соңғы жылдары жасанды интеллекттің дамуы бұрын-соңды болмаған қарқынға ие болды: нейрожелілер мәтін жазу, медициналық диагноз қою, тіпті шығармашылық өнімдер жасау сияқты функцияларды орындай алатын деңгейге жетті. Биотехнология саласында CRISPR-Cas9 сияқты гендік редакциялау әдістері адам геномына араласу мүмкіндігін нақты тәжірибеге айналдырды, бұл өз кезегінде тұқым қуалайтын ауруларды жоюға жол ашуда. Сонымен қатар, нейроинтерфейс технологиялары (мысалы, ми мен компьютер арасындағы тікелей байланыс) адамның когнитивтік қабілеттерін кеңейту бағытында қолданылып жатыр. Цифрландыру үдерісі де адам өмірінің барлық саласына еніп, әлеуметтік қатынастарды, еңбек формаларын және тіпті адамның жеке басының ерекшеліктерін өзгертуге ықпал етуде. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, әлем халқының басым бөлігі интернет пен цифрлық платформаларды тұрақты қолданады, бұл адам мен технология арасындағы тәуелділіктің күшейіп келе жатқанын көрсетеді. Осындай нақты өзгерістер постгуманизмнің тек теориялық тұжырымдама емес, қазіргі шынайы әлеуметтік-мәдени процестермен тығыз байланысты құбылыс екенін дәлелдейді.

Постгуманизм мен трансгуманизмді шатастыру оңай, бірақ философиялық тұрғыдан олар бір бағыт емес — мақсаттары мен адамға деген көзқарастары түбегейлі өзгеше. Ең негізгі айырмашылық — адамға деген қатынасында. Трансгуманизм адамды “жетілдіру керек” деп қарайды. Яғни, қазіргі адам — соңғы нүкте емес, оны технология арқылы күшейтуге болады: ұзақ өмір сүру, интеллектті арттыру, денені өзгерту сияқты идеялар осыған жатады. Бұл жерде адам бәрібір орталықта қалады, тек “жаңартылған нұсқаға” өтеді. Сондықтан трансгуманизм белгілі бір деңгейде классикалық гуманизмнің жалғасы сияқты. Ал постгуманизм керісінше сұрақ қояды: “Неге адам міндетті түрде орталық болуы керек?” Бұл бағыт адамды ерекше, бәрінен жоғары тұрған тіршілік иесі ретінде емес, табиғат, технология, жануарлар және басқа жүйелермен тең деңгейдегі элемент ретінде қарастырады. Яғни, мәселе адамды күшейту емес, адам ұғымының өзін қайта ойлауында. Философиялық мәселе ретінде қарастырсақ, айырмашылық одан да терең: Онтологиялық тұрғыдан: Трансгуманизм: адам — сақталады, тек жетілдіріледі; Постгуманизм: “адам” дегеннің өзі тұрақты категория емес, ол өзгеруі мүмкін деген ұғым болып табылады. Ал этикалық тұрғыдан қарағанда, трансгуманизм - технологияны қолдану, прогресс, оны дамыту керек деп қарастырса, постгуманизм-

технологияның салдары қандай? Ол теңсіздік, бақылау, тәуелділік тудырмай ма?, деген сұрақтарды кеңінен ашқысы келетіндей.

Қорытындылай келе, постгуманизм қазіргі философиядағы адам болмысының мәнін қайта пайымдауға бағытталған іргелі бағыттардың бірі ретінде ерекше маңызға ие болатындығы пайымдалды. Ол дәстүрлі гуманистік көзқарастарды қайта қарап, адамды тек орталық субъект ретінде емес, күрделі өзара байланыстар жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретіні анықталды. Технологиялық прогрестің қарқынды дамуы жағдайында постгуманизм адамзаттың болашағына қатысты жаңа сұрақтар қойып қана қоймай, сол сұрақтарға жауап іздеудің теориялық негізін қалыптастырады. Бұл бағыттың ерекшелігі – оның пәнаралық сипатында, яғни философия, технология, биология және әлеуметтік ғылымдардың тоғысқан тұсында дамуы. Сондықтан постгуманизмді зерттеу қазіргі қоғам үшін тек академиялық қызығушылық қана емес, сонымен қатар стратегиялық қажеттілік болып табылады. Ол адам мен технология арасындағы шекараны қайта анықтап, жауапкершілік, этика және болашақ даму бағыттарын жаңа деңгейде қарастыруға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. N. Katherine Hayles. How We Became Posthuman – Chicago: University of Chicago Press, 1999. – 364p.
2. Francesca Ferrando. Philosophical Posthumanism. – London: Bloomsbury Academic, 2019. - 296 p.
3. Nick Bostrom. A History of Transhumanist Thought. – Journal of Evolution and Technology, 2005. – 25p.
4. Cary Wolfe. What is Posthumanism?. – University of Minnesota Press, 2010. – 393 p.
5. Neil Badmington. Posthumanism. – Palgrave Macmillan, 2000. - 172 p.
6. Yuval Noah Harari. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. – Harvill Secker, 2015. - 264 p.
7. Donna Haraway. A Cyborg Manifesto. – Socialist Review, 1985. – 42 p.
8. Michel Foucault. The Order of Things. – New York: Vintage Books, 1970. - 387 p.
9. Jacques Derrida. Of Grammatology. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976. – 410 p.
10. Е.В. Брызгалина, А.Н. Гумарова, Е.М. Шкомова – Ключевые проблемы, риски и ограничения применения ИИ в медицине и образовании. Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. — 2022. — № 6. — 108 с.

11. Аманиязова Б.А., Утешева Г.Т. - Цифрлық дәуірдегі адамның мәні: философиялық пайым - Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің хабаршысы, маусым 2025. - №2 (80). - 379 б.

ПОСТГУМАНИЗМ: КАК ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМА

Алимухамедова Дилафруз Собиткизи

Научный руководитель: Иембекова Майра Ораққызы

В данной статье постгуманизм рассматривается как сложная философская проблема современности. Анализируются предпосылки его возникновения, связь и различия с традиционным гуманизмом, а также новые подходы к пониманию природы человека. Особое внимание уделяется влиянию технологического прогресса, искусственного интеллекта, биоинженерии и цифровизации на трансформацию человеческой идентичности. В статье раскрываются этические, социальные и культурные аспекты постгуманизма, его роль в современном обществе и возможные направления развития в будущем. Также рассматриваются особенности восприятия и развития постгуманистических идей в глобальном и казахстанском контексте.

Ключевые слова: постгуманизм, философия, природа человека, технологии, трансгуманизм, искусственный интеллект, этика, цифровизация.

POSTHUMANISM AS A PHILOSOPHICAL PROBLEM

Alimukhamedova D.S.

Scientific Supervisor: M.O.Iembekova

This article explores posthumanism as a complex philosophical issue in the contemporary world. It examines the historical preconditions for its emergence, its relationship with and divergence from classical humanism, and its evolving perspectives on human nature. The study analyzes the impact of technological advancements—such as artificial intelligence, bioengineering, and digitalization—on the transformation of human identity and existence. Particular attention is given to the ethical, social, and cultural implications of posthumanist thought, as well as its significance in shaping future societal developments. The article also considers how posthumanist ideas are interpreted and applied in both global and Kazakhstani contexts, highlighting their growing relevance in an era of rapid technological change.

Keywords: posthumanism, philosophy, human nature, technology, transhumanism, artificial intelligence, ethics, digitalization.

REFERENCES

1. Hayles, N. Katherine. How We Became Posthuman. Chicago: University of Chicago Press, 1999. 364 p.
2. Ferrando, F. Philosophical Posthumanism. London: Bloomsbury Academic, 2019. 296 p.
3. Bostrom, N. A History of Transhumanist Thought. Journal of Evolution and Technology, 2005. 25 p.
4. Wolfe, C. What Is Posthumanism? Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010. 393 p.
5. Badmington, N. Posthumanism. London: Palgrave Macmillan, 2000. 172 p.
6. Harari, Y. N. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. London: Harvill Secker, 2015. 264 p.
7. Haraway, D. A Cyborg Manifesto. Socialist Review, 1985. 42 p.
8. Foucault, M. The Order of Things. New York: Vintage Books, 1970. 387 p.
9. Derrida, J. Of Grammatology. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976. 410 p.
10. Bryzgalina, E. V., Gumarova, A. N., & Shkomova, E. M. Key Problems, Risks, and Limitations of Artificial Intelligence Applications in Medicine and Education. Moscow University Bulletin. Series 7. Philosophy, 2022, No. 6, 108 p.
11. Amaniyazova, B. A., Utesheva, G. T. The Essence of Human Beings in the Digital Age: A Philosophical Reflection. Bulletin of K. Zhubanov Aktobe Regional University, June 2025, No. 2(80), 379 p.